

OMGAAN MET SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG BIJ KINDEREN EN JONGEREN IN EEN LEEFGROEP

Ingrid DELAMEILLIEURE¹

Geconfronteerd worden met een situatie van seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGG) tussen kinderen of jongeren is geen evidentie. Het vormt een hele uitdaging om hierop gepast te reageren. Enerzijds weten we dat seksualiteit hoort bij de ontwikkeling van kinderen en jongeren: ze gaan op ontdekking, experimenteren en leren op die manier om te gaan met grenzen van intimiteit, lichamelijkeheid en relaties. Kinderen en jongeren dienen ruimte en kansen te krijgen om deze ontwikkelingstaken aan te gaan. Anderzijds zijn er seksuele gedragingen die niet gepast en niet leeftijdsadequaat zijn. Op deze gedragingen moet gereageerd worden: afgrenzen en corrigeren is de boodschap.

Niet alle seksuele gedragingen zijn mooi onder te verdelen in het vakje van gepast en ongepast gedrag. Wat voor de ene nog aanvaardbaar gedrag is, is voor een ander duidelijk grensoverschrijdend. Dit heeft te maken met eigen waarden en normen van individuen. Om de in-

schatting of een gedrag grensoverschrijdend is niet bij individuele medewerkers te laten, kan een voorziening best een duidelijk beleid uitwerken. Dit beleid omvat een duidelijke pedagogische visie over seksueel gedrag en beschrijft een globale aanpak aangaande seksuele integriteit en veiligheid. In dit beleid dient er aandacht te zijn voor alle betrokkenen: niet alleen de kinderen of jongeren in de rol van slachtoffer of pleger zijn betrokken partij, ook de andere kinderen, de ouders en de opvoeders worden meegetrokken in heel wat emoties. Wanneer deze emoties niet zorgvuldig worden opgevangen, kan er heel wat verwarring blijven bestaan. Kinderen, ouders en opvoeders zullen zich niet begrepen en gedragen voelen. Emoties zullen de bovenhand blijven hebben.

Een geïntegreerd aanbod van correctie, zorg en veiligheid naar alle betrokkenen, vraagt de ontwikkeling en implementatie van een duidelijk beleid.

1 De auteur is kinderpsychologe, verbonden aan het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling Limburg en auteur van het onlangs verschenen boek *Luister naar mij. Kinderen helpen na trauma*, uitgegeven door LannooCampus. Contact: ingrid.delameillieure@vklimburg.be.

Een veilige context met structuur en grenzen

Elk kind heeft recht op een veilige context om in op te groeien. Deze context kan binnen of buiten het gezin zijn. Een veilige context is een omgeving waar het kind kansen krijgt om een gevoel van basisveiligheid te ontwikkelen en betrouwbare anderen tegenkomt met wie het een hechte en veilige relatie kan opbouwen.

In elke context kan seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen kinderen of jongeren zich voordoen. In gezinnen, op school, in de jeugdbeweging, in een leefgroep, ... zullen kinderen in contact met elkaar grenzen aftasten; ook lichamelijke en seksuele grenzen. Op seksueel grensoverschrijdend gedrag dient gereageerd te worden. Ontkennen of minimaliseren zal het probleem in stand houden of zelfs versterken. Het risico bestaat dan dat kinderen zich niet meer veilig voelen in hun context. Werken aan structuur en grenzen zal de veiligheid terug verhogen. Afspraken maken en regels installeren zijn noodzakelijk.

Het is voor een voorziening een hele opdracht om een evenwicht te vinden tussen enerzijds kinderen ontwikkelingskansen te bieden in hun lichamelijke en seksuele ontwikkeling en anderzijds in het afgrenzen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Niet elk gedrag is over de grens. Niet elk gedrag is toelaatbaar. Een aantal vragen kunnen dit thema helpen bespreekbaar maken: welke gedragingen zijn in onze leefgroep toelaatbaar, en welke niet? Is er ruimte om op een veilige manier te experimenteren met lichamelijke en seksuele grenzen? Hoe wordt hier toezicht op gehouden? Hoe maken we het thema seksualiteit, lichamelijkheid en grenzen bespreekbaar bij kinderen en jongeren?

“Wanneer over normale seksuele en relationele ontwikkeling kan gesproken worden, zal ook het bespreken van seksueel grensoverschrijdend gedrag gemakkelijker zijn.”

Nadenken over welke gedragingen toelaatbaar zijn, leidt in een team meestal tot heel wat discussie. Denk maar aan het toestaan van masturbatiegedrag bij jongeren. Mogen jongeren masturberen? Waar mag dit? Hoe maken we dit thema met de jongeren bespreekbaar? Of hoe ga je om met verliefdheid in de leefgroep? Wat laten we toe? Wie houdt toezicht? Het is belangrijk dat deze thema's bespreekbaar zijn. Wanneer over normale seksuele en relationele ontwikkeling kan gesproken worden, zal ook het bespreken van seksueel grensoverschrijdend gedrag gemakkelijker zijn.

Gepast reageren op seksueel grensoverschrijdend gedrag vraagt een correcte inschatting van dit gedrag. Vaak zien we dat er emotioneel gereageerd wordt na een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Vanuit grote emoties is men geneigd over te gaan tot actie of handelen, liefst zo snel mogelijk. Het Vlaggensysteem van Sensoa (www.sensoa.be) kan hierbij helpen. Het is een methodiek om seksueel gedrag van kinderen en jongeren correct in te schatten en gepast te reageren. Tenslotte zal een duidelijk beleid over de aanpak van de voorziening rust brengen.

Aanpak van SGG vraagt zorg voor alle betrokkenen

Na een incident van SGG zal de aandacht vaak voornamelijk gericht zijn op de vermeende pleger en het slachtoffer. Men wil weten wat er gebeurd is en wie er betrokken is. Vaak echter zijn meerdere kinderen betrokken bij een inci-

dent van SGG: ze kunnen actief hebben meegedaan, getuige zijn geweest of op de hoogte zijn. Bovendien is het niet altijd duidelijk wie pleger is en wie slachtoffer. Kinderen kunnen samen experimenteren en over de grens gaan. We denken aan gedragingen of spelletjes die uit de hand lopen en waarbij het niet duidelijk is wie het initiatief genomen heeft voor het SGG.

Ook de andere kinderen verdienen de nodige aandacht, want in een leefgroep is iedereen betrokken partij. Alle kinderen worden overspoeld door emoties en dienen opgevangen te worden. Het liefst kunnen zij terecht bij iemand die hen vertrouwd is. Bij een individuele begeleider (IB) kunnen kinderen de kans krijgen om te praten over hun angsten, hun boosheid, hun schuld- en schaamtegevoelens. Dit zal hen helpen deze emoties beter te dragen.

Wanneer er met een kind gepraat wordt, is het niet wenselijk om dit kind als 'slachtoffer' te benoemen. Dit verengt zijn identiteit tot het slachtofferschap. Het risico bestaat dat kinderen ontzien worden en dat regels minder strikt toegepast worden. Deze onduidelijkheid verhoogt het gevoel van onveiligheid en onvoorspelbaarheid. De vertrouwde structuur en regels bieden net houvast. Ook is het niet wenselijk om een kind als 'pleger' te bestempelen. Mogelijks wordt elk gedrag van dit kind alleen nog gekaderd vanuit het plegerschap en krijgt dit kind onvoldoende aandacht of hulp voor de eigen noden en verstoorde ontwikkelingspatronen.

Naast zorg aanbieden aan kinderen, hebben ook ouders en leefgroepbegeleiders nood aan opvang van hun emoties. Ook zij willen zich gehoord en gesteund voelen. Elke betrokkene kent in dit verhaal dezelfde noden: de nood om gedragen te worden en de nood om begrensd te worden. Hieronder maken we de opsplitsing tussen noden van het slachtoffer, van de pleger, van alle andere kinderen in de leefgroep en van

de andere betrokkenen zoals de ouders en de leefgroepbegeleiders.

We illustreren dit met een voorbeeld. *Een opvoedster hoort Silke (10 jaar) vertellen dat Brecht (13 jaar) en Shana (12 jaar) aan het 'sekseken' zijn. Wanneer ze gaat kijken ziet ze Shana op de grond liggen met haar broek naar beneden. Brecht zit halfnaakt op haar. Enkele andere kinderen zitten erbij alsof ze naar een toneeltje kijken. Niemand zegt iets.*

De nood om gedragen te worden

Wanneer seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen kinderen of jongeren wordt vastgesteld, merkt men dat iedereen met verstomming geslagen is. De emoties van de kinderen, jongeren, ouders en leefgroepbegeleiders kunnen ver uit elkaar liggen. Ieder heeft zijn manier om met deze emoties om te gaan: de ene wil erover kunnen praten, de andere reageert door zich terug te trekken of weg te lopen. Angst, verwarring en machteloosheid nemen de bovenhand. Deze heftige emoties dienen opgevangen en gedragen te worden. Pas wanneer onmacht, boosheid, verdriet, ontredde... een plaats krijgen, kan er ruimte komen om na te denken over de betekenis van het gestelde gedrag.

Het slachtoffer

De individuele begeleider (IB) van Shana zal een zorggesprek met haar hebben, zodat zij in alle vertrouwen haar verhaal kan doen. De IB geeft Shana ruimte om haar beleving van de feiten te vertellen. Zo vertelt Shana dat ze opgelucht is. Ze had het al eerder willen vertellen. Shana is bang dat Brecht kwaad op haar is. Ze mocht er immers met niemand over praten. Ze is beschaamd en vraagt zich af wat iedereen nu over haar denkt. De IB kent Shana goed. Hij probeert haar op haar gemak te stellen. Hij vertelt Shana dat al deze gevoelens normaal zijn. De IB zal

mee inschatten of rust en veiligheid voldoende zijn voor Shana om tot herstel te komen.

De pleger

Ook met Brecht wordt gesproken om zijn beleving over het seksueel grensoverschrijdend gedrag te horen. In dit gesprek met zijn IB is het duidelijk dat Brecht bang is om gestraft te worden. Hij is erg geschrokken van de reacties in de leefgroep. Hij heeft niks verkeerd bedoeld met die seksuele spelletjes. Het is voor Brecht belangrijk dat er naar hem geluisterd wordt zonder te veroordelen. Een pleger van seksueel grensoverschrijdend gedrag is meestal zelf een gekwetst kind. Wanneer Brecht alleen aangesproken wordt op de feiten die hij gepleegd heeft, zal hij woede gaan opkroppen of met woede reageren. Of hij zal zwijgen en ontkennen.

De andere kinderen

In dit voorbeeld zijn heel wat kinderen betrokkenen: Silke die de opvoedster inlicht, de kinderen die toekijken, maar ook andere kinderen kunnen op de hoogte zijn van dit incident. Deze kinderen hebben nood aan informatie en iemand die naar hen luistert. Ook zij zijn bang, boos, verward... Deze kinderen voelen aan dat er spanningen zijn en mogen weten waar dit over gaat. Bij gebrek aan informatie gaan kinderen hun eigen verhaal creëren op basis van flarden die ze opvangen. Ook de andere kinderen moeten de kans krijgen om hun verhaal te doen. Het is mogelijk dat zij ook betrokken waren bij het seksueel grensoverschrijdende gedrag, maar dit nog niet hebben verteld. Bij een aantal van deze kinderen kunnen eigen traumatische herinneringen opgeroepen worden. Een aanbod van individuele gesprekken hierover kan helpend zijn.

De ouders

Ouders hebben recht op open communicatie en erkenning voor hun verontwaardiging en andere emoties. Zij willen horen dat het seksueel grensoverschrijdend gedrag ernstig wordt genomen. Op die manier kunnen zij hun vertrouwen behouden. Sommige ouders zullen zich dermate overspoeld voelen, dat alle vertrouwen zoek is. Hun emoties mee dragen zal de kans op herstel van het vertrouwen vergroten.

De leefgroepbegeleiders

Leefgroepbegeleiders zijn emotioneel betrokken op hun kinderen in hun leefgroep. Een onthulling van seksueel grensoverschrijdend gedrag slaat vaak in als een bom. Ongeloof maakt plaats voor ontredde paniek, boosheid, schaamte en verdriet. Nadien zullen ook schuldgevoelens en het gevoel gefaald te hebben, de kop opsteken. Door stil te staan bij deze emoties, wordt er naar taal gezocht om deze gevoelens te differentiëren en te begrijpen. Het reguleren van deze overspoelende emoties is noodzakelijk in het verwerken ervan. Bovendien ligt het risico van secundaire traumatisering op de loer, wanneer deze emoties niet zorgvuldig worden opgevangen.

Daarnaast zal de emotionele overspoeling ervoor zorgen dat er snel overgegaan wordt tot handelen. Het seksueel grensoverschrijdend gedrag mag zich niet opnieuw voordoen, het moet stoppen. Vanuit een emotionele reactie willen de getroffen begeleiders soms teveel externe controle inbouwen. Een teamverantwoordelijke of directie zal hierin een belangrijke rol spelen: hij of zij dient het overzicht te behouden over alle stappen die gezet worden en een goed

evenwicht te bewaken tussen externe controle inbouwen enerzijds en ontwikkelingskansen voor kinderen blijven aanbieden anderzijds.

De nood om begrensd te worden

Het slachtoffer

In een gesprek met Shana zal de IB het gedrag als seksueel grensoverschrijdend gedrag benoemen. Het is belangrijk om dit expliciet zo te noemen en een correctie aan te geven. De kennis over gepast en ongepast gedrag is immers niet automatisch aanwezig bij kinderen. De IB zal met Shana ook stilstaan bij het thema veiligheid. Hoe is dit kunnen gebeuren? En wat is er nodig om dit gedrag niet meer te laten gebeuren? Het samen opstellen van veiligheidsafspraken zal het voor Shana mogelijk maken om zich opnieuw veilig te voelen in de leefgroep.

De pleger

Brecht zal op zijn gedrag aangesproken worden. Ook naar hem toe zal de boodschap duidelijk gegeven worden dat het gestelde gedrag seksueel grensoverschrijdend gedrag is en om correctie vraagt. Er zullen gedragsregels aangepast worden om het risico op herhaling te voorkomen. Dit gesprek gebeurt best door zijn IB of een leidinggevende. Waarschijnlijk is Brecht ongerust over hoe het nu allemaal verder zal lopen voor hem. Zal hij in de leefgroep mogen blijven of wordt hij weggestuurd? Hij heeft nood aan duidelijke informatie over het traject dat er verder voor hem zal komen.

De andere kinderen

Alle kinderen hebben nood aan duidelijkheid en rust. Deze kinderen horen te weten wat er aan de hand is en hoe veiligheid zal gegarandeerd worden. Afspraken en regels om de

veiligheid te garanderen zijn voor alle kinderen van toepassing. Het inlichten van alle kinderen is nodig om zicht te krijgen op ieders betrokkenheid bij de feiten. Mogelijks zijn nog andere kinderen als slachtoffer of pleger betrokken bij feiten van SGG in de leefgroep. Het doorbreken van geheimhouding over dit thema zal de kans vergroten dat kinderen ook over hun ervaringen kunnen praten. Dit gesprek kan best gevoerd worden door de IB van elk kind.

“**Alle kinderen hebben nood aan duidelijkheid en rust en horen te weten wat er aan de hand is en hoe veiligheid zal gegarandeerd worden.**”

De ouders

De ouders van alle kinderen hebben recht op informatie over wat er gebeurd is. Het is belangrijk dat zij deze informatie rechtstreeks krijgen van een leidinggevende van de voorziening. Ouders van de pleger en het slachtoffer zullen in een persoonlijk gesprek ingelicht worden over de feiten van SGG waar hun zoon of dochter bij betrokken was. Wat de ouders van de andere kinderen betreft, wordt er vaak voor een gezamenlijk informatiemoment gekozen. De feiten van SGG kunnen benoemd worden zonder de privacy van de betrokken kinderen te schaden. Ook duidelijke informatie over veiligheidsafspraken en gedragsregels wordt met alle ouders gecommuniceerd.

Ouders zijn ongerust of boos dat deze feiten zich hebben kunnen voordoen. Zij willen horen dat de voorziening het SGG voldoende ernstig neemt. Het vertrouwen in de voorziening kan hierdoor geschaad worden. Een open communicatie over het beleid dat de voorziening heeft aangaande SGG en over de afspraken die ge-

maakt zijn om veiligheid voor hun kind te garanderen, zullen het meeste kans geven om het vertrouwen te herstellen.

De leefgroepbegeleiders

Alle leefgroepbegeleiders dienen ingelicht te worden over het incident. Een leidinggevende kan deze taak op zich nemen en zorgen voor debriefing. Naast het delen van informatie, zal er ook nagedacht worden over preventie van nieuwe situaties. Het nadenken over risicosituaties en veiligheidsafspraken gebeurt best in onderling overleg. Daarnaast kan het werk in de leefgroep niet stilgelegd worden. Kinderen blijven nood hebben aan dagelijkse structuur, regelmaat en voorspelbaarheid. Het verder zetten van de taken, geeft houvast aan de leefgroepbegeleiders. Dit kan alleen wanneer zij zich ook voldoende met zorg gedragen voelen.

Werken aan herstel

Wanneer een kind geschaad is in zijn veiligheidsgevoel, dient hierin geïnvesteerd te worden. Om een kind zich opnieuw veilig te laten voelen in zijn context is het nodig om veiligheidsafspraken te maken. Deze afspraken betreffen de effectieve veiligheid, alsook het gevoel van veiligheid. Er worden afspraken gemaakt en maatregelen genomen om het risico op herhaling zo klein mogelijk te houden. Zo kan er bijvoorbeeld afgesproken worden dat de deur van een slaapkamer openblijft als kinderen samen komen op een kamer. Of dat er alleen nog met toezicht in de speelkamer gespeeld wordt. Over deze afspraken dient duidelijk gecommuniceerd te worden.

Werken aan herstel betekent ook werken aan herstel van de relatie. Niet alleen het veiligheidsgevoel, maar ook het vertrouwen is geschaad. Voelen dat je veilig bent en dat je ernstig geno-

men wordt, gaat over basisvertrouwen. Afspraken maken en praten helpen om het vertrouwen te herstellen. Kinderen hebben een klankbord en geruststelling nodig om hun gevoel van veiligheid te kunnen verhogen. Spreken over je gevoelens en gedachten, bij iemand terecht kunnen, versterkt het gevoel van vertrouwen in de ander.

“Voelen dat je veilig bent en dat je ernstig genomen wordt, gaat over basisvertrouwen. Afspraken maken en praten helpen om het vertrouwen te herstellen.”

Werken aan herstel impliceert dat er gewerkt wordt aan veilig contact tussen slachtoffer, pleger en alle andere kinderen. Het samen leven, samen spelen, samen activiteiten doen gaat verder. Of kinderen zich terug veilig kunnen voelen als de pleger van het seksueel grensoverschrijdende gedrag in de leefgroep blijft, is de kernvraag. Veiligheid en kans op herstel inschatten, vraagt een zorgvuldige afweging. Of herstel met de pleger mogelijk is, hangt van een aantal factoren af. Inschatten of de pleger zich kan inleven in het slachtoffer en bereid is mee te werken aan veiligheidsafspraken, is noodzakelijk. De pleger nog een kans geven om herstel mogelijk te maken, vraagt heel wat bereidheid van alle betrokkenen. Vanuit de verontwaardiging dat dit is kunnen gebeuren, is het immers vaak moeilijk om het goede in dit kind nog te kunnen zien.

Wanneer na een incident de emoties de bovenhand hebben, voelt men vaak de noodzaak om de vermeende pleger uit de leefgroep te verwijderen. Het lijkt de enige garantie op veiligheid te geven. Werken aan veilig contact is in die fase vaak nog onbespreekbaar. Toch moet de vraag besproken worden of alle kinderen in de leef-

groep kunnen blijven. Een aantal parameters kunnen helpen om de afweging te maken: kan de veiligheid van het slachtoffer en de andere kinderen gegarandeerd worden? Is het mogelijk om veiligheidsafspraken te maken? Bijvoorbeeld verhoogd toezicht, afspraken over contact met anderen, ... Moet deze jongere zelf beschermd worden tegen de druk en verwerping van de anderen? Wat is de positie van deze jongere in de groep? Komt hij niet in een zondebokpositie terecht? Wat is de draagkracht van de leefgroep als team? Is herstel voor het team mogelijk? Een kind dat de voorziening moet verlaten, zal dit ervaren als een zoveelste verwerping. Ook dit heeft impact op de ontwikkeling en moet mee in rekening worden genomen.

Belang van een integriteits- en veiligheidsbeleid

In situaties van seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen kinderen of jongeren zijn er meer betrokken partijen dan enkel het slachtoffer en de pleger. Al deze betrokkenen worden overspoeld door dezelfde emoties van verwarring, angst, schaamte, schuldgevoel, ... Een duidelijk beleid aangaande seksuele integriteit en veiligheid richt zich op de noden van alle betrokkenen om begrensd en gedragen te worden. Correctie, zorg en veiligheid zijn hierbij de sleutelwoorden. De ontwikkeling en implementatie van een dergelijk beleid dient gedragen te worden door de verantwoordelijken van de voorziening.

Een duidelijk uitgestippeld beleid zal maken dat bij een volgend incident de taken en verwachtingen voor iedereen in de voorziening duidelijk zijn, zodat aan de noden van alle betrokkenen wordt tegemoetgekomen.